

Provokatørerne og krænkellesmaskinen

Mehmet Ümit Necef

Filmen Muslimernes uskyld skabte debat både i Danmark og i Tyrkiet. Artiklen drager paralleller mellem dagbladet Politikens dækning af kontroversen og den tyrkiske diskussion. I Tyrkiet tilkendegav en række meningsdannere både blandt de sekulære og de religiøse, at man primært bør rette sin kritik imod de voldsomme muslimske reaktioner.

Man problematiser gerne "provokatørerne" i Vesten og de vestlige demokratiers angiveligt manglende evne til at administrere ytringsfriheden, men forholder sig forstående eller snarere tavs overfor en del muslimers på mange måder hysteriske opførsel. Man betegner gerne filmen som tåbelig, stupid, infantil, infam, amatøragtig osv., men præsenterer ingen overbevisende forklaring på, hvorfor så mange muslimer tager filmen alvorligt og hidser sig over den. Dette er det indtryk, man får af dagbladet *Politikens* dækning af de voldsomme reaktioner imod filmen *Muslimernes uskyld*.

Det synes som om, det er meget nemmere at fordømme "provokatørerne" i vesten end at komme med forklaringer på mange muslimers opførsel. Desuden har *Politikens* chefredaktør af konflikten draget en del problematiske konsekvenser på ytringsfrihedens vegne.

Et typisk eksempel er Marcus Rubins forsideartikel i kultursektionen med titlen "Sidste nyt fra provokationsmaskinen". Han skriver, hvordan det er lykkedes "provokationsmaskinen", filmens instruktør og hans allierede, at få "den muslimske verden til at fare i flint". Han undrer sig over, at sådan en "amatøragtig skolekomedie" har kunnet fremkalde "en uhyre voldsom reaktion", og spørger en professor på American University i Beirut, hvorfor det netop er denne film "der har sat blodet i kog i Mellemøsten". Men professoren er ikke af stor hjælp, da han udtaler, "Præcis hvorfor og hvornår sådan noget her bryder igennem, er utrolig svært at forudsige eller forklare". Der er sandsynligvis andre professorer, der kunne tilbyde deres forklaring, men dem vælger Rubin ikke spørge.

Når man læser Claus Blok Thomsens og Marcus Rubins interview med en anden professor sniger en mistanke sig ind om, at *Politikens* journalister ringer til akademikere, der vil sige de ting, som de selv gerne vil høre. En Marina Ottoway, der er leder af tænketanken Carnegie Middle East Center i Washington siger til Thomsen og Rubin: "Vi bliver nødt til at gøre noget for at forhindre den slags *hate speech*, og det nytter ikke noget bare at insistere på ytringsfriheden. Det er jo heller ikke lovligt at råbe 'brand' i en lukket biograf".

Ansaret ligger altså hos os (vesterlændinge), og problemet er, at vi nærmest fanatisk insisterer på ytringsfriheden. At man i forbindelse med denne "progressive" ansvarsfordeling drager en ikke lige frem flatterende parallel mellem muslimske masser og et panikslagent publikum i en biograf er tilsyneladende underordnet.

Et andet eksempel på, hvordan man undgår at tage stilling til spørgsmålet om, hvorfor en del muslimer er så let antændelige, er chefredaktør Bo Lidegaards tese om, at den voldsomme reaktion mod filmen er "udtryk for ægte vrede i mange kulturer over, at ikke alle forstår nødvendigheden af, at vi må udvise en vis respekt for det, vore medmennesker holder helligt" (Lidegaard 2012a). Han placerer altså således også ansaret for de voldsomme begivenheder hos "provokatørerne" i Vesten, der ikke udviser behørig respekt for andres tro, fremfor hos dem, der tager - med Lidegaard ord - "infame tåbeligheder" alvorligt og lader sig provokere. Lidegaard skriver videre om en del muslimers reaktion, at "ved at opfatte den som et angreb på ytringsfriheden" i ste-

det for følelsesmæssig og religiøs "spænder kræfter i Vesten en mægtig retfærdig harme for radikale religiøse kræfters ønske om netop det". Endnu en gang lægges ansvaret på "vesterlændinges" skuldre. Desuden virker det som om, at så længe man indtager ord og begreber som "respekt for andres kultur og tro", "hellig" og "ægte vrede" i sin argumentation, så forventer man at slippe for yderligere diskussion.

I samme dur skriver Lidegaard (2012b) i en leder, at "med friheden til at give sin mening til at kende følger også forpligtelsen til at gøre det på en måde, der ikke fører til vold eller ødelæggelser". Det er igen "vesterlændingenes" ansvar at forudse, hvorvidt man kan risikere, at en del muslimer kan finde på at gå amok, men ikke muslimernes eget ansvar at give udtryk for deres holdninger, som kan strække sig fra overbærende ligegyldighed til fredeligt at tilkendegive ens irritation. Vi har siden de voldsomme reaktioner mod Salman Rushdies *De sataniske vers* i 1988 og ikke mindst mod de såkaldte Muhammedtegningerne i Jyllands-Posten i 2005 set flere eksempler på selvcensur. Det sidste eksempel er det britiske Channel 4s aflysningen af programmet *Islam: The Untold Story*, en seriøs dokumentarfilm af den anerkendte engelske historiker Tom Holland, der sætter spørgsmålstegn ved den "officielle" muslimske udlægning af islams opståen og tidlige historie. Problemet er altså ikke kun måden meningen bliver tilkendegivet, som Lidegaard påstår, men endnu graverende, en del kritikeres angst for, at deres seriøse og eventuelt videnskabelige kritik kan føre til "vold og ødelæggelser". Det, der er tale om i disse tilfælde, er ikke hensynet til religiøse følelser, men angsten for overfølsomheden.

Man kan ikke undgå lægge mærke til at, at de citerede artikler ligner en samtale mellem forældrepar, der diskuterer, hvem der er ansvarlige for, at deres lille barn i tide og utide råber og skriger, og hvad man kan gøre: Hvorfor bliver hun så provokeret, selv om vi synes, det handlede om en lille bitte ting? Er det vores skyld? Hvad er det ved vores adfærd, vi skal lave om på? osv. Det er som om den danske skribent kommunikerer et underforstået budskab til den danske læser: "Vi (jeg og du) ved, at de muslimer dernede let lader sig provokere, og det er svært for os at forstå hvorfor. Vi kan lige så godt lade være med at forsøge at forstå dem, og i stedet prøve på at justere vores eventuelt vidtgående ytringsfrihed således, at de muslimske børn ikke bliver provokeret".

Den tyrkiske debat

Vender vi blikket fra vore egne breddegrader imod det store muslimske land Tyrkiet ser man en livlig debat i pressen blandt skribenter og intellektuelle. Det, der i sammenligning med dækningen i *Politiken* falder i øjnene, er, at mange tyrkiske debattører ikke har en berøringsangst over at rette fokus mod, hvorfor så mange muslimer bliver så nemt provokeret.

Ser vi først på den sekulære venstrefløj opstod der to overordnede positioner med hensyn til, hvordan man skulle fortolke de voldsomme demonstrationer i en række muslimske lande imod den famøse film. Begge fløje var enige om, at filmen var provokerende og infantil. Men dér stopper enigheden. Den ene fløj syntes, at det vigtigste spørgsmål i denne sag var, hvorfor så mange muslimer følte sig krænket i så høj grad,

at de foranstaltede voldelige demonstrationer. "Filmen er provokerende, men det er også åbenbart, at muslimske masser er let provokerbare" skriver eksempelvis Ahmet Altan (2012), chefredaktøren for det liberaldemokratiske dagblad *Taraf*. Han mener, at mange muslimer lider af et mindreværds kompleks overfor Vestens ikke kun økonomiske og militære, men også videnskabelige og teknologiske overlegenhed. I stedet for at vende blikket indad og udøve selvkritik, vælger de at opfatte sig selv som ofre for Vesten, forklarer deres tilbageståen med henvisning til vestens kolonialisme, imperialismen og politiske konspirationer og retter et vanskeligt kontrollerbart raseri imod Vesten. Altan mener, at muslimerne i stedet bør reformere og modernisere deres religion og kræve mere demokrati og bedre livsvilkår fra de lokale magthavere. "Islam har endnu ikke gennemgået sin renæssance og reform", fremførte Altan.

En anden type venstreorienteret position

Den anden sekulære og venstreorienterede position rettede kritikken mod Vesten, fremfor at fokusere på muslimernes eventuelle fejltagelser. I denne optik er den første position ensbetydende med "at give offeret skylden". Muslimerne er nemlig globalt set ikke kun ofre for Vestens militære, politiske og økonomiske kolonialisme og imperialismen, men også dens kulturelle forhåenelse og arrogance. Vesten dækker sig i denne og lignende sager under det skønne princip "ytringsfrihed", men der er altså forskel mellem dette værdifulde princip og "kulturel forbrydelse forklædt som ytringsfrihed", skriver eksempelvis Koray Caliskan i det venstreorienterede dagblad *Radikal*.

Læg mærke til det mærkelige begreb "kulturel forbrydelse". Det paradoksale er, at Caliskan samtidig mener, at Rushdies *Sataniske vers* er et kunstværk og bør beskyttes af ytringsfrihedsprincippet. Det virker som om, hans holdning til et "værk" afhænger af, hvorvidt han opfatter det som kunst- eller makværk.

Caliskan fremfører, at man kan have to holdninger til ytringsfriheden. Man kan enten vælge at betragte diverse former for skrifter og kunstværker som nærmest urørlige, og fremføre, at man bare kan ignorere de bøger eller film, som man synes er forfærdelige eller krænkelende. Omvendt kan man – uanset om man tilhører højre- eller venstrefløjen – opfatte kulturprodukter, som forhåen ens egne identitet, som en slags fornærmende bandeord, som sårer én dybt, siger Caliskan. "Nogen af denne positions tilhængere nøjes ikke med at blive såret, men de sårer også", tilføjer Caliskan tørt og nævner nærmest med skadefryd diplomatdrabet i Libyen.

Ifølge Caliskan bør man tage muslimernes lange undertrykkelse af kolonialismen og imperialismen i betragtning for at forstå deres voldsomme reaktioner. "Vi må ikke rask væk fordømme deres handlinger og sige, 'Forkert, barbarisk, skam jer!'. Vi må forstå de folk, som summer af et indestængt raseri", understreger han. Han medgiver, at en del muslimer er gerådet i voldelige handlinger, som om de ville bekræfte den racistiske fordom, at muslimerne "alt for nemt og hurtigt tyer til vold", selv om de allerfleste af dem demonstrerede fredeligt. Men Caliskan undgår stadigvæk at forklare, hvorfor så mange muslimer opfører sig så uhensigtsmæssigt. Hans udlægning synes at være, at de er ofre og derfor vrede.

Positioner i den islamistiske fløj

Vender vi blikket til mere eller mindre moderate islamister, ser vi, at to lignende positioner, én kritisk overfor Vesten og en anden kritisk overfor muslimer, har også formet sig i den fløj. Efter at have betegnet filmen som racistisk og fordomsfuld skriver den moderat islamistiske intellektuelle Orhan K. Cengiz, at det, der mest interesserer ham i denne sag, er "den bedrøvelige tilstand, som den muslimske verden befinder sig i" (Cengiz 2012). Det, at muslimerne er så lette at manipulere, og at de ikke kan give udtryk for deres reaktioner på demokratisk vis, er den mest begrædelige omstændighed, skriver han. En anden moderat islamistisk skribent, Gergerlioglu, mener, at det bedste svar til "fornærmelserne", er at ignorere dem, og at bruge energien til at producere film, bøger og andre kulturprodukter af god kvalitet (Gergerlioglu 2012). Han foreslår også, at muslimerne i stedet for hele tiden at blive vrede på andre skal lære at se sig selv i spejlet og være selvkritiske. "Måske stammer problemerne, som vi befinder os midt i, fra os selv", skriver han. Ahmet Hakan (2012) skriver, at de voldsomme demonstrationer over for "denne åndsvage film" dybest set er "en reaktion imod det, at den islamiske verden er blevet besejret af Vesten". De er også et resultat af "den indestængte vrede imod det, at man er blevet uretfærdigt behandlet". Som Cengiz og Gergerlioglu vil Hakan også hellere rette hovedkritikken imod "den islamiske verden, der ikke kan producere hverken åndelige eller økonomiske værdier som svar på de nederlag og uretfærdigheder, man har lidt". Derfor bliver hele den islamiske verden prisgivet sine egne uuddannede og fattiges ubeherskede reaktioner, vurderer han.

Den anden position, der opstod blandt islamisterne, afviger ikke meget fra den ovennævnte venstreorienterede eksemplificeret ved Caliskans holdninger kritiske overfor Vesten. Den islamistiske kvindelige skribent Hilal Kaplan, som skriver i den regeringsvenlige avis, *Yeni Safak*, beskyldte tydeligt vrede debattørerne, som fremførte, at man først og fremmest bør rette skytset imod muslimerne selv, for at være påvirket af både af den vestlige kolonialisme og den tyrkiske elites vestliggørelsesideologi, som hun kalder "den lokale kolonialisme". "Ifølge dem er muslimerne blot en sentimental og stupid pøbel, der endnu ikke er kommet videre end teenage-fasen. De har endnu ikke lært at le. De burde faktisk grine af filmen og hurtigt glemme den", skriver hun ironisk. Hendes debatindlæg indeholdt desuden en lang lidelseshistorie, som tager sin begyndelse med korsfarerne og ender bl.a. med krigen i Afghanistan og Irak, Israels bombardementer i Gaza, Abu Ghraib fængslet, Guantanamo og tørklædeforbuddet i Frankrig. Andre islamister skrev fra et lignende standpunkt, og kom med de samme og andre eksempler på, hvordan Vesten har undertrykt og marginaliseret muslimer gennem tiden (se fx Bulac 2012, Aktay 2012).

Sat på spidsen handler overvejelserne vedrørende reaktionerne til filmen "Muslimes uskyld" både i *Politiken* og i de diverse tyrkiske hjemmesider og aviser om, hvem man vil påpege som den hovedansvarlige for de voldsomme reaktioner: Vesten eller muslimerne selv. Nogen vil måske sige, at betegnelsen "muslimer" er generaliserende, og man i stedet burde sige "nogle muslimer". Men se så hvad den moderate muslim Erdogan, Tyrkiets premierminister, siger i forbindelse med den famøse film: "Vesten opmuntrer til islamofobi. Vi har erklæret anti-semitismen som en forbrydelse imod menneskeheden. Men Vesten har ikke ligeledes kunnet erklære islamofobi som

en forbrydelse imod menneskeheden, men har tværtimod opmuntret den" (Müderri-soglu 2012).

Tanken om, at Vesten fundamentalt er islamfjendtlig, og dette er hovedproblemet i forholdet mellem Vesten og den muslimske verden er antagelig ikke et marginalt ekstremistisk synspunkt. Den deles tilsyneladende også af moderate muslimer i ansvarlige stillinger. Erdogan siger også, at han i FNs regi vil forsøge at få "forhåndselse af trosretninger til at blive accepteret som hadeforbrydelse" og tilføjer: "Bespottelse af andres værdier og tro bør betragtes som en forbrydelse. Ytringsfrihedens grænse ligger dér, hvor andres ytrings- og -religionsfrihed begynder".

Man kan håbe, at *Politiken* ikke vil gøre fælles sag med den tyrkiske regering for at indskrænke ytringsfriheden i "respektens" og "tolerancens" navn.

Kilder

- Aktay, Yasin 2012: Tahrik (Provokation), *Yeni Safak*, 10. september 2012.
- Altan, Ahmet 2012: Islamin Ortçagi (Altan: Islams middelalder), *Taraf*, Bulaç, Ali 2012: İslam'a hakaret, Müslümanlara tuzak (Fornærmelser imod islam, fælde for muslimer), *Zaman*, 15 Eylül 2012.
- Caliskan, Koray 2012: Hz. Muhammed'e hakaret edene siz ne yapardiniz? (Hvad ville I gøre til én, der forhåner profeten Muhammed?), *Radikal*, 14. september 2012.
- Cengiz, Orhan Kemal 2012: Peygamber, anti-semitizm, halife. *Radikal*, 14.09.2012.
- Gergerlioğlu, Ömer Faruk 2012: Dindarlar öfkelenmekte haklı mı? T24.com, 20.09.2012.
- Hakan, Ahmet 2012: Sapsal bir filme karsi bu denli öfke neden? (Hvorfor så meget vred imod en tåbelig film?), *Hürriyet*, 14. september 2012.
- Kaplan, Hilal 2012: Medeni Bati – Barbar Müslümanlar (Den civiliserede Vesten – De barbariske muslimer). *Yeni Safak*, 26. september 2012.
- Lidegaard, Bo 2012a: At forsvare infame tåbeligheder. *Politiken* 16.09.2012.
- Lidegaard, Bo 2012b: Morsi må reagere. *Politiken*, 14.09.2012.
- Müderri-soglu, Okan 2012: Bizde film isyani yok, cunki paratöner olduk. *Sabah*, 17.09.2012. Ünal, Mustafa 2012: TÜSIAD Baskani isine baksin. *Zaman*, 17.09.2012.
- Rubin, Marcus 2012: Sidste nyt fra provokationsmaskinen. *Politiken*, 13. september 2012.
- Thomsen, Claus Blok & Rubin, Marcus 2012: Protester mod Vesten breder sig til hele den muslimske verden. *Politiken*, 15. september 2012.
- Thorsen, Andreas 2012: Tv-kanal aflyser visning af britisk islam-dokumentar, *Politiken*, 14. september 2012.

Nøgleord:

Muslimernes uskyld, ytringsfrihed, hadeforbrydelse, Recep T. Erdogan, islam.